

**KURT
VONNEGUT**

*Čempionų
pusryčiai*

Iš anglų kalbos vertė
POVILAS GASIULIS

VERSTA IŠ

Kurt Vonnegut, *Breakfast of Champions,
or Goodbye Blue Monday*,
published by Dell Publishing, 1973

This translation published by arrangement
with Delacorte Press, an Imprint of Random House,
a division of Penguin Random house LLC

Copyright © 1973 by Kurt Vonnegut
© Povilas Gasiulis (vertimas), 1981, 2006
© *kitos knygos*, 2017

Kurt Vonnegut
ČEMPIONŲ PUSRYČIAI

Atnaujintas ir pataisytas leidimas

Knyga iliustruota autoriaus piešiniais

Iš anglų kalbos vertė
Povilas Gasiulis

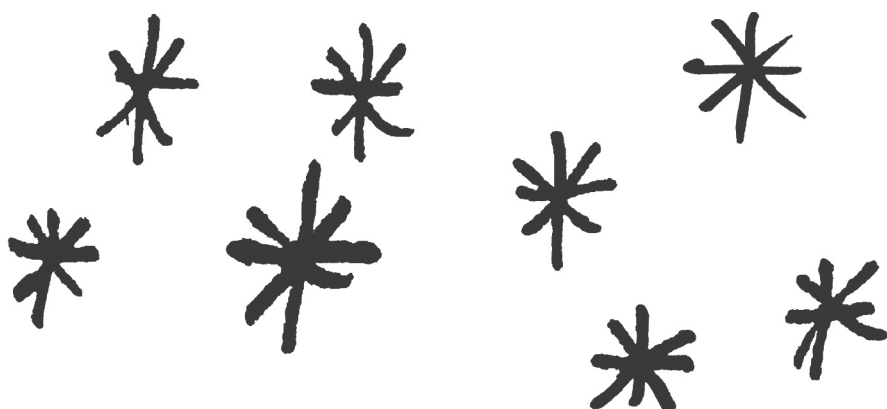
Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-427-260-8

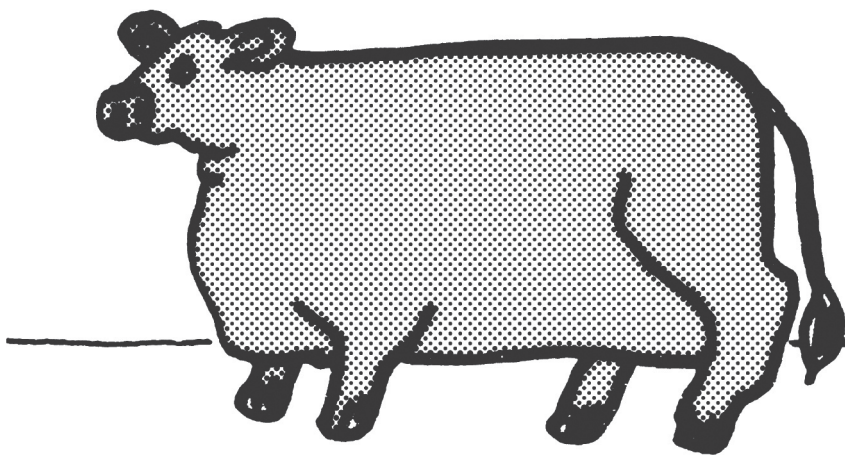

ARBA *

SUDIE,
JUODASIS
PIRMADIENI!

Atminti Phoebe'i Hurty,
guosdavusiai mane Indianapolyje
Didžiosios depresijos laikais

Bet jis žino kiekvieną mano žingsnį!
Teištiria mane ugnimi, išeisiu tarsi grynas auksas.

Jobo knyga 23, 10

IŽANGA

✕ Pavadinimas „Čempionų pusryčiai“ – „General Mills“ kompanijos firminis ženklas, dedamas ant avižinių dribsnių pakelių. Duodamas tokį pat pavadinimą savo knygai, autorius nenori pasakyti, kad knygos turinys kuo nors susijęs su „General Mills“, ir neturi tikslo nei reklamuoti, nei suniekinti puikių šios kompanijos gaminių.

✕ Asmens, kuriam skiriama ši knyga, – Fibės Herti, – kaip sakoma, nebėra tarp gyvųjų. Susipažinau su ja Indianapolyje, baigiantis Didžiajai depresijai, ir jau tada ji buvo našlė. Man buvo gal šešiolika, jai – apie keturiasdešimt.

Ji buvo turtinga, bet visą gyvenimą kasdien eidavo į tarnybą. Ji ruošdavo sąmojingą ir protingą „Patarimų beviltiškai įsimylėjusiems“ skyrelį Indianapolio „Times“, gerame laikraštyje, dabar jau amžiną atilsį.

Amžiną atilsį...

Ji kūrė reklaminius skelbimus Viljamo H. Bloko kompanijos universalinei parduotuvei, kuri tebeklesti mano tėvo suprojektuotame pastate. Štai kokią reklamą apie šiaudines skrybėlaites ji sukūrė rudeninei mugei: „Už tokią kainą drąsiai galite jas perleisti per arklių ir patręšti savo rožes.“

✕ Fibė Herti nusamdė mane perrašinėti paauglių drabužių reklaminius skelbimus. Man reikėjo ir vilkėti tais rūbais, kuriuos gyriau. Tai įėjo į mano pareigas. Ir aš susidraugavau su jos dviem sūnumis, abiem maždaug mano metų. Amžinai tupėdavau jų namuose.

Ir su manimi, ir su savo sūnumis, ir su mergiotėmis, kurias atsi-
vesdavom, ji šnekėdavo nevyniodama žodžių į vatą. Su ja būdavo
smagu, su ja jauteisi laisvai. Jinai įpratino mus nesiskaitant su žo-
džiais kalbėti ne vien apie seksą, bet ir apie Amerikos istoriją bei
tautos didvyrius, apie gėrybių pasidalijimą, apie mokyklą, apie viską.

Aš dabar ir duoną taip užsidirbu – apie viską kalbu nesiskaity-
damas su žodžiais. Nesklandžiai man tas išeina. Stengiuosi pamėg-
džioti tokį grakštų Fibės Herti stačiaburniškumą. Dabar man regi-
si, kad jai blevyzgoti sekdavosi grakščiau negu man, nes žmonių
nuotaika tuomet, per Didžiąją depresiją, buvo kitokia. Jinai, kaip ir
daugelis amerikiečių, tada tikėjo, kad, įsigalėjus visuotinei gerovei,
liaudis bus laiminga, teisinga ir protinga.

Dabar šių žodžių – „visuotinė gerovė“ – nebegirdėti. O kažkada
jie buvo „rojaus“ sinonimas. Ir Fibė Herti tikėjo, kad nepagarbumas,
kurį ji mums skiepijo, padės priartinti amerikietiškąjį rojų.

Dabar tokia nepagarba madinga. Tačiau naujuoju amerikietiškoju
rojumi niekas nebetiki. Pasigendu, oi kaip pasigendu aš Fibės Herti!

✕ Dabar porą žodžių dėl minties, išsakytos šioje knygoje, kad žmo-
nės – tai robotai, mašinos. Reikia paminėti, kad, būdamas mažas,
Indianapolio gatvėse bei minioje aplink cirką dažnai matydavau
žmonių, daugiausia vyrų, sergančių lokomotorine ataksija, pasku-
tine sifilio stadija.

Tie žmonės būdavo užsikrėtę ėdriais grąžteliukais, matomais tik
pro mikroskopą. Grąžteliukams sugraūžus kremzles, ligonių stuburo

slanksteliai susilituodavo į vieną. Sifilitikai atrodydavo neapsakomai orūs – tiesūs kaip kuolą prariję, akis įsmeigę prieš save.

Mačiau vieną tokį stovint ant šaligatvio krašto, Meridiano ir Vašingtono gatvių sankryžoje, po mano tėvo suprojektuotu kabančiu laikrodžiu. Tą sankryžą vietiniai vadino Amerikos kryžkele.

Sifilitikas toje Amerikos kryžkelėje įtemptai galvojo, kaip įsakyti kojoms, kad nužengtų nuo šaligatvio ir perneštų jį skersai Vašingtono gatvę. Jis lengvutėliai virpuliavo, tarytum jame būtų tuščiaja eiga birbęs motorėlis. Visa bėda buvo štai kur: jo smegenis, kurios duodavo įsakymus kojoms, buvo baigę doroti grąžteliukai. Laidai, kuriais būdavo perduodami įsakymai, buvo arba be izoliacijos, arba kiaurai pergraužti. Jungikliai visoje linijoje – arba amžinai atjungti, arba amžinai įjungti.

Žmogus atrodė senas senutėlis, nors galėjo turėti vos trisdešimt metų. Jis galvojo ir galvojo. O paskui – it kordebaletos šokėja – tik fit fit koja.

Man, vaikui, jis atrodė tikras robotas.

✕ Be to, aš linkęs vaizduotis žmones kaip didžiules gumotas kolbas, kuriose kunkuliuoja cheminės reakcijos. Vaikystėje mačiau daug žmonių su gūžiais. Matė jų ir Dveinas Huveris, „Pontiako“ markės automobilių prekybininkas, šios knygos personažas. Tiems vargšams žemiečiams taip būdavo ištinusi skydliaukė, lyg gerklėje būtų augęs moliūgas.

Pasirodo, jog tam, kad gyventų kaip visi žmonės, jiems tereikėdavo kasdien suvartoti apie vieną trisdešimtmilijoninę gramo dalį jodo.

Mano paties motina susigadino nervų sistemą chemikalais nuo nemigos.

Kai man užaina depresija, išgeriu mažutę piliulytę, ir nuotaika pragiedrėja.

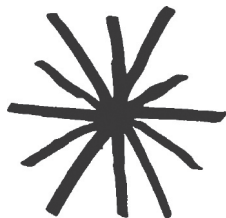
Ir taip toliau.

Štai kodėl, apibūdindamas kokį romano personažą, jaučiu didelę pagundą teigti, kad jis yra toks, koks yra, dėl sugedusios instaliacijos arba dėl mikroskopinio chemikalų kiekio, kurį jis tą dieną suvartojo ar nesuvartojo.

✕ Kokia mano paties nuomonė apie šią knygą? Prasta. Tačiau aš esu prastos nuomonės apie visas savo knygas. Mano bičiulis Noksas Bergeris sykį apie vieną gremėzdišką romaną pareiškė, jog „...skaitant toks įspūdis, lyg būtų parašytas kokio Baldos Greveldos“. Balda Grevelda – štai kuo aš, man regis, pavirstu, rašydamas tai, ką, matyt, esu užprogramuotas rašyti.

✕ Ši knyga – mano dovana pačiam sau penkiasdešimtojo gimtadienio proga. Jaučiuosi tartum užsiropštęs ant stogo kraigo.

Aš užprogramuotas, sulaukęs penkiasdešimties metų, elgtis vaikiškai – tyčiotis iš Amerikos himno, paišyti flomasteriu nacių vėliavą, šiknos skylę ir dar daug ką. Kad pamatytumėt, koks subrendęs aš dailininkas, štai viena šios knygos iliustracijų – šiknos skylė:

✘ Matyt, aš noriu iššluoti iš savo galvos susikaupusį šlamštą – šinknų skyles, vėliavas, moteriškas kelnaites. Taip taip, šioje knygoje rasite nupieštas moteriškas kelnaites. Šluoju iš galvos ir kitų savo knygų personažus. Gana lėlių teatro spektaklių!

Matyt, noriu, kad mano galva liktų tokia tuščia, kokia buvo, kai prieš penkiasdešimt metų atsiradau šioje nualintoje planetoje.

Ko gero, taip turėtų pasielgti dauguma baltaodžių amerikiečių bei spalvotųjų, kurie pamėgdžioja baltaodžius amerikiečius. Bent jau man žmonės prigrūdo į galvą visokių bjaurių, niekam nereikalingų dalykų, kurie nesiderina vienas su kitu, neatitinka vienas kito, neatitinka realaus gyvenimo, egzistuojančio už mano galvos ribų.

Nėra kultūros, nėra humaniškos harmonijos mano smegeninėje. O be kultūros gyventi aš nebegaliu.

✘ Taigi ši knyga – tai šaligatvis, užverstas šlamštu, šiukšlėmis, kurias aš svaiddau sau per petį keliaudamas laiku atgal, į tūkstantis devyni šimtai dvidešimt antrų metų lapkričio vienuoliktają.

Šioje atbulinėje kelionėje aš prieisiu laikus, kai lapkričio vienuoliktoji, atsitiktinai sutampanti su mano gimtadieniu, būdavo šventa diena, vadinama Paliaubų diena. Kai aš buvau mažas ir kai Dveinas Huveris buvo mažas, visos valstybės, dalyvavusios Pirmajame pasauliniame kare, buvo sutarusios Paliaubų dieną, vienuoliką vienuolikto mėnesio dieną, vienuoliktos valandos vienuoliką minutę laikyti tylos minute.

Kaip tik tą minutę tūkstantis devyni šimtai aštuonioliktais metais milijonų milijonai žmonių liovėsi galabiję vieni kitus. Esu šnekėjęsis su senais žmonėmis, tą minutę buvusiais mūsų lauke. Jie visi, tik skirtingais žodžiais, sakė man, jog toji ūmai stojusi tylą jiems pasigirdusi Dievo balsu. Vadinasi, tarp mūsų dar yra žmonių, kurie prisimena, kaip Viešpats visiems suprantama kalba bylojo žmonijai.

✘ Paliaubų diena dabar virtusi Veteranų diena. Paliaubų diena buvo šventa, Veteranų – ne.

Tad metu Veteranų dieną per petį. O Paliaubų dieną pasiliksiu. Nenoriu išmėtyti šventų dalykų.

O kas dar šventa? Na, pavyzdžiui, „Romeo ir Džuljeta“.

Taip pat visa muzika.

BALDA GREVELDA

I SKYRIUS

✕ Papasakosiu apie tai, kaip sparčiai merdėjančioje planetoje susitiko du vieniši, poseniai, padžiūvę baltaodžiai vyriškiai.

Vienas jų – mokslinės fantastikos rašytojas, pavarde Kilgoras Trautas. Tuo metu jis buvo niekam nežinomas ir manė, kad jo gyvenimas baigtas. Tačiau jis klydo. Dėl to susitikimo Trautas tapo viena mylimiausių ir gerbiamiausių asmenybių pasaulio istorijoje.

Žmogus, su kuriuo jis susitiko, buvo „Pontiako“ markės automobilų prekybininkas, pavarde Dveinas Huveris. Dveinas Huveris stovėjo ant pamišimo slenksčio.

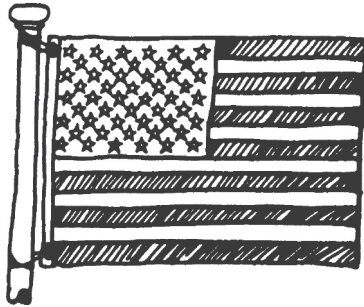
✕ Paklauskite!

Trautas ir Huveris gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose – šalyje, kuri dėl trumpumo vadinama Amerika. Štai tos šalies valstybinis himnas – tikra abrakadabra, į kurią, kaip ir į daugelį kitų nesąmonių, jie privalėjo žiūrėti rimtu veidu:

*O sakyk, ar dabar, auštant rytui, matai,
Ką mes sveikinom taip išdidžiai vakare?
Ir kieno ryškios žvaigždės ir dryžiai aukštai
Virš tvirtovės per naktį plazdėjo ore?
Nors ugnis gaisro plito, kulkos spiečiumi krito,*

*Mūsų vėliava plakės didingai lig ryto.
O sakyki, ar ji ir dabar tebešviečia
Virš narsuolių šalies, jos laisvųjų piliečių?**

✕ Pasaulyje egzistavo kvadrilijonas valstybių valstybėlių, tačiau valstybė, kuriai priklausė Dveinas Huveris ir Kilgoras Trautas, buvo vienintelė, kurios valstybinis himnas – klaustukais apibarstytas žodžių kratinyš. Štai kaip atrodė tos valstybės vėliava:

Dėl vėliavos jų valstybė turėjo įstatymą, kokio neturėjo jokia kita valstybė visoje planetoje: „Vėliavos nei prieš jokią asmenį, nei prieš nieką kitą nuleisti nevalia!“

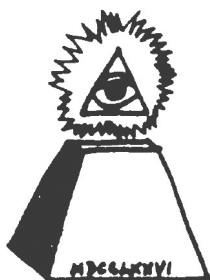
Vėliavos nuleidimas buvo toks draugiškas, pagarbus pasisveikinimas, kai vėliava stiebu iš pradžių būdavo nuleidžiama, paskui užtraukiama aukštin.

✕ Dveino Huverio ir Kilgoro Trauto valstybės devizas, išvertus iš kalbos, kuria niekas pasauly nebekalbėjo, reiškė: „Iš daugelio – viena“ – „E pluribus unum“.

* Vertė A. Danielius.

Nenuleidžiamoji vėliava buvo, niekas nesako, graži, pagaliau niekam nebūtų kliuvęs nei tas himnas, nei tas beprasmis devizas, jei ne viena aplinkybė: daugelis piliečių čia buvo taip skriaudžiami, apgaudinėjami ir įžeidinėjami, jog jiems imdavo rodytis, kad jie gyvena visai ne toje šalyje, gal net ne toje planetoje, kad įvykęs kažkoks baisus nesusipratimas. Gal jiems būtų buvę ramiau ant širdies, jei himne ir devize būtų buvusi užuomina apie teisingumą ar brolybę, ar viltį, ar laimę, užuomina, jog jie – bendruomenės nariai, lygiateisiai bendro turto dalininkai.

Jeigu jie, bandydami susigaudyti, kas jų yra per šalis, patyrinėdavo savo popierinius banknotus, tai barokiškoje raizgalynėje rasdavo ir nukirstą piramidę su viršūnėje spinduliuojančia akimi, štai tokią:

Nė pats Jungtinių Valstijų prezidentas nežinojo, ką šitai reiškia. Šalis tarytum bylojo savo piliečiams: „Kvailybėje – galybė.“

✕ Dėl daugelio tokių nesąmonių kaltas Dveino Huverio ir Kilgoro Trauto valstybės kūrėjų žaismingumas. Tie valstybės kūrėjai buvo aristokratai ir norėjo pasididžiuoti savo niekam nereikalingu išsilavinimu, o tas išsilavinimas tebuvo visokie senovės laikų makarajai. Be to, jie buvo dar ir eiliarašiai.

Tačiau kai kurios iš tų nesąmonių buvo kenksmingos, nes slėpė didelius nusikaltimus. Pavyzdžiui, mokytojai JAV vis rašydavo lentoje ir liepdavo vaikams su pasididžiavimu ir džiaugsmu įsikalti štai šią datą:

1492

Mokytojai aiškino vaikams, kad kaip tik tada žmonės atrado jų žemyną. Iš tikrųjų 1492 metais tame žemyne milijonai žmonių jau gyveno pilnakraujį, kūrybingą gyvenimą. O tais metais juos pradėjo apgaudinėti, plėšti ir žudyti jūrų piratai.

Ir dar viena kenksminga nesąmonė, kuri buvo kalama vaikams: esą tie piratai vėliau sukūrė valstybę ir ji tapusi laisvės fakelu visai žmonijai. Vaikams rodydavo to įsivaizduojamo fakelo piešinius ir skulptūras. Jis buvo panašus į liepsnojančią vaflinį ledų puodelį. Atrodė štai taip:

Iš teisybės jūrų piratai, daugiausia prisidėję prie naujosios valstybės sukūrimo, laikė vergus. Jie naudodavo žmones vietoj mašinų, ir net vergiją panaikinus (nes tai labai gėdingas dalykas), jie bei jų palikuonys paprastus žmones ir toliau laikė mašinomis.

✘ Tie jūrų piratai buvo baltaodžiai. Žmonės, kuriuos jūrų piratai atvykę jau rado gyvenančius tame žemyne, buvo vario spalvos. Kai tame žemyne įsigalėjo vergvaldystė, vergai buvo juodaodžiai. Viską lėmė odos spalva.

✘ O štai kodėl piratai galėdavo taip lengvai iš kitų atimti ką panorėję: jie turėjo geriausius pasauly laivus, jie buvo didžiausi plėšrūnai ir jie turėjo parako, tai yra kalio salietros, medžio anglies ir sieros mišinio. Jie padėgdavo šituos iš pažiūros nekaltus miltelius, ir tie audringai virsdavo dujomis. Dujos siaubingu greičiu išstumdavo iš metalinių vamzdžių kulkas. Kulkos lengvai prasiskverbėdavo per mėsą ir kaulus, ir šitaip piratai galėdavo sugadinti net ir labai toli esančio neklusnaus žmogaus organizmo instaliaciją, ventiliaciją ar kanalizaciją.

Tačiau svarbiausias jūrų piratų ginklas buvo jų sugebėjimas apstulbinti žmones. Iš pradžių niekas nė neįtardavo, kad jie tokie beširdžiai ir godūs, o kai įsitikindavo, būdavo šaukštai popiet.

✘ Tuo laiku, kai susitiko Dveinas Huveris ir Kilgoras Trautas, jų šalis buvo pati turtingiausia ir galingiausia visoje planetoje. Ji turėjo daugiausia maisto produktų, naudingųjų iškasenų bei mašinų ir ji drausmino kitas šalis, grasindama apšaudyti jas didelėmis raketomis ar apmėtyti kai kuo iš lėktuvų.

Daugelis šalių neturėjo nė gumbo. Daug kur buvo nebeįmanoma gyventi: žmonių tiršta, o vietos per mažai. Tos šalys išsipardavė visą vertingesnį turtą, nebeturėjo ko valgyti, o žmonės vis tiek nesiliovė krušęsi.

Krušimosi būdu dirbdavo vaikus.

✕ Daug žmonių toje nualintoje planetoje buvo komunistai. Jie išpažino teoriją, pagal kurią visa, kas dar planetoje likę, turi būti padalyta daugmaž po lygiai visiems žmonėms – šie, beje, visai neprašė, kad juos apgyvendintų nualintoje planetoje. O tuo metu be perstojo radosi naujų ir naujų kūdikių – jie spardėsi, klykė, reikalavo pieno.

✕ Kai kur, būdavo, žmonės net ryja dumblą ir žebėja žvirgždą, o už kelių žingsnių gimsta kūdikiai.

Ir taip toliau.

Dveino Huverio ir Kilgoro Trauto šalis, kol kas visko pertekusi, buvo nusistačiusi prieš komunizmą. Tenyščiai žmonės manė, jog daug ko turintys žemiečiai, jeigu nenori, nebūtinai turi dalytis su kitais. O dauguma iš jų to nenorėjo.

Nenorėjo – ir nesidalijo.

✕ Amerikoje galiojo nerašytas įstatymas: stverk, ką gali, ir nepaleisk iš nagų. Kai kuriems amerikiečiams tai labai sekėsi; tokie susikrovė pasakiškus turtus. Kiti nenustverdavo nė gumbo.

Dveinas Huveris, kai susitiko Kilgorą Trautą, buvo pasakiškai turtingas. Vienas žmogus sykį rytą, Dveinui einant pro šalį, taip ir sušnibždėjo savo bičiuliui: „Pasakiškai turtingas“.

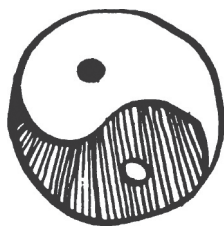
O štai kiek planetos turtų anuomet priklausė Kilgorui Trautui: nė gumbo.

Susitiko Kilgoras Trautas ir Dveinas Huveris Midlande, Dveino gimtajame mieste, per Menų festivalį 1972 metų rudenį.

Kaip jau minėta, Dveinas prekiaavo „Pontiako“ markės automobiliais ir palengva kraustėsi iš proto. Dėl jo progresuojančio smegenų minkštėjimo kaltos buvo, aišku, cheminės medžiagos. Dveino

Huverio organizmas gamino tam tikras chemines medžiagas, nuo kurių jam drumstėsi protas. Tačiau tam, kad pamišimas įgautų formą ir kryptį, Dveinui, kaip kiekvienam pradedančiam pamišėliui, stigo blogų idėjų.

Kenksmingos cheminės medžiagos ir kenksmingos idėjos buvo pamišimo jinis ir janis. Jinis ir janis – tai kiniški harmonijos simboliai. Jie atrodė šitaip:

Blogų idėjų Dveinas gavo iš Kilgoro Trauto. Trautas save laikė ne tik kad nepavojingu, bet visai niekam nežinomu. Pasaulis taip mažai kreipė į jį dėmesio, jog jis tarėsi jau nebegyvenąs.

Jis vylėsi jau nebegyvenąs.

Tačiau susitikęs su Dveinu, Trautas patyrė esąs pakankamai gyvas, kad įteigtų savo artimui idėjų, galinčių jį paversti pabaisa.

Štai tų kenksmingų idėjų, kurias Dveinas pasisavino iš Trauto, esmė: visi Žemės gyventojai, išskyrus tiktai Dveiną Huverį, – robotai.

Iš visų gyvų Visatos padarų tiktai Dveinas gebąs galvoti, jausti, jaudintis, planuoti ir taip toliau. Jis vienintelis žinąs, kas yra skausmas. Jis vienintelis savarankiškai sprendžiąs, ką daryti. Visi kiti – automatizuotos mašinos, kurių paskirtis – stimuliuoti Dveiną. Dveinas – Visatos Kūrėjo eksperimentinis naujo tipo padaras.

Dveinas Huveris vienintelis turįs laisvą valią.